

ОСНОВИ ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

УДК 32:161.201.3

Остапенко М. А.

**ПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
ЯК СИНТЕЗУЮЧИЙ КОНЦЕПТ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ**

Аналізується проблема політичної ідентичності як певного синтезуючого концепту, що розкриває роль «суб'єктивного чинника» у процесі включеності індивіда в систему політичних відносин. У статті політична ідентичність досліджується як своєрідна проекція національної, етнічної, релігійної, територіальної, регіональної, гендерної, класової, партійної та інших складових соціальної ідентичності в політичну сферу. Окремо визначено мережеву ідентичність як важливу складову політичної ідентичності за умов інформаційного суспільства. Також проаналізовано механізми формування політичної ідентичності – політична інституціоналізація та політична комунікація.

Ключові слова: політична ідентичність, соціальна ідентичність, суб'єкти формування політичної ідентичності, механізми формування політичної ідентичності.

Однією з сучасних проблем політичної науки є вивчення ідентифікації людини у політичному просторі. До цієї категорії науковці все частіше звертаються, досліджуючи соціально-політичні зміни та пояснюючи їх соціокультурні чинники. Варто зазначити, що включення категорії ідентичності до предметного поля політичної науки розширює знання як про політику, так і саме поняття «політичного». Усвідомлення людиною себе у політичному процесі, визначенні своєї ролі як суб'єкта політики багато в чому пояснює характер інституційних трансформацій в сучасному світі. Ідентичність являє собою синтезуючий концепт, який дозволяє провести якісний аналіз «суб'єктивного чинника» суспільного розвитку на різних рівнях, зокрема – включеність індивіда в систему політичних відносин. Сучасна людина «включається» до різних типів колективних ідентичностей – традиційних суб'єктів політичного процесу, неполітичних акторів, неструктурованих спільнот різних рівнів, що в цілому формує політичний простір сучасного суспільства.

Ідентичність у політичному вимірі характеризується широким трактуванням. Вона є проекцією національно-цивілізаційної, етнонаціональної, релігійної, конфесійної, територіальної, вікової, гендерної, культурної та інших складових соціальної ідентичності в політичну сферу. Політична ідентичність є багатовимірним поняттям, відображає динамічний характер, можливість адаптації людини до реальності, що змінюється, адаптації до нових викликів життя. У сучасних умовах трансформація ідентичності є одним з ключових факторів соціальних змін, динамічно перетворюючи співвідношення статусних позицій індивідів і змінюючи їх соціально-політичні переваги та ціннісні орієнтації.

Аналіз політичної ідентичності ускладнюється й розмитістю, багатозначністю, дискусійністю навколо самого терміну «ідентичність». Ми поділяємо думку Л. Нагорної про те, що «ним позначають і систему світосприймання, і «відчуття належності», і ареал особистісних самоідентифікацій, і об'єкт наукової рефлексії, і в усіх цих випадках концепт ідентичності лишається до кінця непроясненим. Хтось вбачає в ідентичності постійну константу, заміник категорії «національний характер» і один із багатьох зрізів політичної культури. Більшість дослідників розглядає ідентичність як дискурсивний конструкт, що постійно формується й реформується, відбиваючи як ситуаційні зміни, так і політичні цілі [1, с. 16].

Категорія ідентичності в соціальному і політико-культурному вимірах закріпилася в соціальній психології, соціальній філософії, політичній соціології (З. Бауман, П. Бергер, П. Бурд'є, Е. Гідденс, Г. Ділігенський, М. Кастельс, Е. Лакло, А. Мелуччі, Ш. Муфф, Ч. Тіллі, Ч. Тейлор, С. Холл та інші).

У широкому значенні ідентичність розглядається як один з головних механізмів особистісного освоєння соціальної реальності, фундамент системи смислоутворення на основі індивідуального чи групового вибору. Поняття ідентичності позначає здатність особи чи групи усвідомлено й адекватно визначити своє місце в соціумі і систему цінностей, які спрямовують орієнтації та стиль їхньої поведінки. «Проблема ідентитету й ідентифікації – це проблема того, як мислить, відчуває й діє людина в усіх формах своєї втіленої єдності зі своєю історією, культурою, духовністю, з позицій будь-якої форми свого соціально, економічно, політично стратифікованого буття» [Цит. за: 1, с. 14].

Людині притаманне прагнення до утвердження своєї винятковості й неповторності. Але, як справедливо визначає Л. Нагорна, «не меншою мірою вона прагне – частіше несвідомо – до ототожнення себе із членами певної групи і співвіднесення своєї поведінки із прийнятими у цій групі еталонами. У такий спосіб вона захищає власний життєвий простір від усього небажаного, зловісного, незрозумілого» [1, с. 13]. Крім того, «цінності, які формують ідентичність, закорінені як у свідомості, так і у підсвідомості людини; у своїй основі вони є колективними, такими, що мають міцну духовну й соціальну основу. Завдяки ідентифікації з групою людина долає самотність і невпевненість у своїх силах, починає відчувати свій зв'язок із часом і простором. Ідентичність – потужний транслятор духовних цінностей; саме завдяки їй вони виявляються непідвладними руйнівному впливу часу. У породжуваній нею духовній стійкості – секрет опірності ідентичностей натискним політико-ідеологічним стратегіям. І навпаки – негативні ідентичності і створювані ними ідентифікаційні кризи здатні спричинити складні суспільні мутації, які загрожують самим основам цивілізованого співжиття [1, с. 18]

Відповідаючи на питання з яких категорій та ролей звичайно складається кожне нормальне Я. Е. Сміт називає категорію роду, поділу на статі (гендерна ідентичність); категорія простору або території (місцева та регіональна ідентичності); категорія соціального класу (класова ідентичність); релігійні, етнічні, національні ідентичності [4, с. 14].

Перша ідентичність, на думку вченого, «якщо й не незмінна, то загальнопоширена й переконлива. Класифікація за родом стає основою інших відмін і підпорядкувань. ... Водночас сама універсальність і всеосяжність диференціації за родом робить її менш придатною і переконливою основою колективної ідентифікації та мобілізації. Попри розвиток фемінізму в деяких країнах, родова ідентичність, що обіймає всю землю, неминуче видається слабшою за інші види колективної ідентичності і сприймається в сучасному світі як щось певне і звичайне. Родове розмежування, географічно поділене, класово та етнічно фрагментоване, мусить бути пов'язане з іншими, згуртованішими ідентичностями, щоб мати спроможність надихати колективну свідомість і спонукати до колективних дій» [4, с. 14].

Місцева та регіональна ідентичність, вважає Е. Сміт, мають порівняно більший потенціал згуртованості. Водночас застерігає, що «Регіони легко фрагментуються на місцевості, а місцевості можуть легко розкладатись на окремі поселення. Рідко можна спостерегти могутній і згуртований регіональний рух. ... Крім того, регіони дуже важко визначити географією; часом у них декілька центрів, а кордони розмиті» [4, с. 14].

Третій тип колективної ідентичності – класова. Ця категорія позначає історично обумовлене усвідомлення членами великої групи своєї приналежності до неї і наділення себе ознаками, відповідними групі. Виступаючи у значенні категорії політичного аналізу – класова ідентичність – використовується як базовий, перший ступінь формування класової політичної свідомості. Класова ідентичність є фактором політичної поведінки, пов'язана зі звичками, звичаями, традиціями, способом життя, виявляється у спільній поведінці та сприйнятті світу, наявних у представників певного класу. Історично класова ідентичність формувала основу колективних дій: профспілкового та протестного, страйкового рухів, підтримку робітників, соціал-демократичних партій на виборах. Класова ідентичність впливає на політичну ідентичність та партійну самоідентифікацію, формує модель класової електоральної поведінки. Може бути використана як інструмент політичної боротьби.

Нині класова ідентичність не є визначальною в системі колективних ідентичностей, що відображається на більш прагматичному підході під час партійного голосування, виборів. Водночас вона зберігає властивості одного з соціальних маркерів. Нове розуміння класової ідентичності пов'язано зі зміною соціальної стратифікації та більш диференційованим структуруванням та розшаруванням у сучасних суспільствах (Р. Дарендорф, Е. Гідденс, Т. Парсонс). Поняття класової ідентичності стає більш нейтральним та багатовимірним. Воно включає багато економічно значимих критеріїв – освіту, дохід, прибуток, престиж, професію, доступ до влади та ін. Трансформація структури соціальної стратифікації сучасного суспільства обумовила розмивання ідентифікаційних орієнтирів традиційних великих класів. Ускладнення структур сучасного суспільства викликає виникнення більш диференційованих соціальних груп. Виникають нові класи – «креативний клас», «клас менеджерів», «інтелектуальний клас» та інші. У якості ключового актора політичного процесу виокремлюється політичний клас, представники якого мають вплив на прийняття рішень.

Близькою до класової є корпоративна ідентичність, яка характеризує приналежність людини до певної корпорації. Суб'єктами формування корпоративної ідентичності може бути організація (як структура з формалізуючою участю) чи спільнота, члени якої поділяють значимі ідентифікаційні орієнтири, цінності та смисли, які визначають спільність їх групових орієнтирів. У взаємодії держави та організованих груп корпоративна ідентичність є важливою складовою політичної ідентичності групи та багато у чому визначає ідейно-політичну самоідентифікацію її учасників.

Більш потужними для солідаризації людей виступають релігійна та етнічна ідентичності. Такі колективні ідентичності мають іншу природу і, як справедливо наголошує Е. Сміт, «можуть навіть становити виклик вужчим класовим ідентичностям, імовірно, й підкопуватимуть, і розколюватимуть їх, спираючись на зовсім інші критерії поділу на категорії» [4, с. 16].

Якщо основу класової ідентичності складає сфера виробництва та обміну, то релігійної – сфера спілкування та гуртування. Зокрема, релігійні ідентичності спираються на систему вартостей, символів, міфів і традицій, які часто кодифікуються в обрядах та ритуалах [4, с. 16].

Релігійні спільноти часто тісно пов'язуються з етнічними ідентичностями, межі більшості релігійних спільнот збігаються з межами етнічних груп. Проте при аналізі варто розрізняти два види культурної колективної ідентичності, хоча етнічна та релігійна ідентичність мають багато спільних рис, зокрема – обидві походять від схожих культурних критеріїв класифікації. Вони часто перекривають і посилюють одна одну. Поодиноці або разом вони можуть мобілізувати й підтримувати міцні спільноти [4, с. 14].

Політичну ідентичність складає ще один вид колективної ідентичності – «національна» ідентичність. У цьому контексті варто згадати класифікацію Ф. Майнеке, який розрізняє «Kulturnation» – переважно пасивну культурну спільноту, і «Staatsnation» – активну, самовизначальну політичну націю.

На думку Е. Сміта, можна не погоджуватись із його вживанням цих термінів, можна не визнавати й самих термінів, але саме розмежування слушне й доречне. Основними елементами західної моделі нації вчені визначають історичну територію, політико-юридичну спільноту, політико-юридичну рівність членів, спільну громадянську культуру та ідеологію.

Існує й інша – незахідна модель нації («етнічна» концепція нації), яка додала чимало нових важливих елементів, більш відповідних зовсім іншим обставинам та шляхам розвитку незахідних спільнот. Її визначальними рисами є акцент на спільності походження й рідної культури.

Якщо західна концепція наголошує, що індивід має належати до певної нації, але може вибрати, до якої саме приєднуватись, незахідна, або етнічна, концепція не припускає такої широти поглядів. «Чи то людина зоставатиметься у своїй спільноті, чи то емігрує до іншої,

вона завжди неминуче й органічно залишатиметься членом спільноти, в якій народилась, і довіку нестиме на собі її печать» [4, с. 21].

Національна ідентичність характеризує зв'язки солідарності між членами спільнот, яких об'єднують спільна пам'ять, міфи та традиції. Ці зв'язки можуть, а то й не можуть утілюватись у формі національних держав, проте вони нітрохи не схожі на чисто юридичні та бюрократичні узи держави. Саме завдяки багатовимірності національна ідентичність стає такою гнучкою, неподатливою силою в сучасному житті й у політиці і може ефективно поєднуватись з іншими могутніми ідеологіями та рухами, не втрачаючи власного характеру [4, с. 25].

Серед множини ідентичностей, які зв'язують сучасну людину з різними спільнотами, особливе місце мають уявлення людей про свою належність до суспільно-політичних груп. Ці уявлення формують політичні ідентичності, які впливають на політичну поведінку самої людини, так і на перебіг політичних процесів у суспільстві.

Політична ідентичність пов'язана з комплексом ідейно-політичних орієнтацій і переваг, якими суб'єкти політичного життя наділяють себе й один одного у процесі комунікації. До характеристик політичної ідентичності можна віднести те, що вона передбачає ототожнення з тією чи іншою політичною спільнотою; затверджується у взаємодії з політичними інститутами та реалізується в публічній сфері; конституюється на колективному рівні і формує орієнтири індивідуальної і групової політичної поведінки.

За умов соціального, політичного плюралізму людині належить не одна, а множинність ідентичностей, які не приписуються, а формуються в результаті її вибору. Це викликає у людини ситуацію розгубленості у здатності знайти своє місце у світі. Проблема ідентифікації пов'язана не лише з соціальною і політичною множинністю, а й з рівнем артикульованості у суспільній свідомості згоди з приводу пріоритетних цінностей, ролей, стилів життя, суспільнокорисних форм діяльності. Плюралізм може оптимізувати пошук ідентичності за умови ефективного функціонування соціального і політичного консенсусу, який окреслює динамічне коло ролей і статусів, з якими може ідентифікувати себе суб'єкт та узгоджує способи інтерпретації множини життєвих форм.

За умов інформаційного суспільства важливою складовою політичної ідентичності, на наш погляд, виступає мережева ідентичність. Остання розкриває процес ототожнення людини з тією чи іншою групою, створеною у мережі. У такому контексті Інтернет виступає як інформаційне і самоідентифікаційне середовище. Мережева ідентичність відображає множинність ідентичностей та посилює це у віртуальній комунікації. Соціальні мережі, як новий механізм об'єднання людей в групи, засновуються на поєднанні мережевої ідентичності та реальної соціальної ідентичності. У соціальних мережах створюються групи підтримки чи опозиції до політичної системи, які відповідають як реально існуючим, а також і віртуальним (наприклад, «Диванна сотня» тощо). У перших групах мережева та реальна політична ідентичності співпадають, люди мають певну систему політичних поглядів та цінностей; у других групах – людей об'єднують лише певні питання.

Оцінка статусів суб'єктів в сучасному суспільстві пов'язана з проблемами рівності і справедливості. Рівність передбачає рівність висхідних шансів і спільність «правил гри»; справедливість – можливість індивідів та їх груп втілювати у життя власні уявлення про гідне існування.

Плюралізм, як одна з рис сучасного життя, сприяє виділенню множини відмінностей у політиці і посиленню такої якості політичного простору як багатовимірність. Останнє призводить не лише до виникнення різноманіття реальних і потенційно можливих груп, які посідають свою нішу, але й породжує феномен множинної ідентичності. Ми погоджуємося з думкою російської дослідниці Г. Пушкарьової про те, що сучасна людина вплетена у складну систему соціальних і політичних відносин, які утворюють багатоманіття спільнот, тотожність з якими вона здатна відчувати (людина водночас може бути громадянином, державним чиновником, членом політичної партії і прихильником певної ідеології, руху). [3, с. 103]

Ще у 60-х роках минулого століття було доведено, що основним видом політичної ідентичності є партійна належність, яка структурує політичні уявлення і установки, є не лише самостійним мотивом, який впливає на електоральний вибір індивіда, але й важливим чинником, який визначає його систему політичних поглядів. Проте нині помітною є тенденція до зниження інтересу громадян до політичних партій. Цей факт спрямовує до використання феномену політичного простору з притаманними йому системами явищ і залежностей, що пояснюють особливості формування політичних ідентичностей у сучасних умовах, що відображається у політичній стратифікації суспільства і процесом створення різних груп у політиці.

Множинність політичних відмінностей, на думку Г. Пушкарьової, здатна стримувати утворення в суспільстві яскраво виражених розломів, згладжує гостроту сприйняття особистістю своєї політичної групи, притуплює почуття «ми», яке відноситься до певної групи. Подібну рівновагу може порушити розходження між очікуваннями членів групи і реальними можливостями їх здійснення (провал певної політичної сили на виборах, яку підтримували і на яку розраховували виборці); послаблення легітимності політичної влади (виникає почуття єдності з народом чи з етносом, який притісняє еліта; тиск за певні політичні погляди – ідеологічна ідентичність; тиск з боку влади на установу, де працює людина – корпоративна солідарність тощо). Порушення може призвести до міжгрупового протистояння, що переходить у політичний конфлікт [3, с. 104]

Конструювання ідентичностей – процес багатосуб'єктний, який включає зусилля різних суб'єктів з формування сукупності уявлень, ціннісних орієнтацій, політичних переваг, які існують у публічному просторі. Серед них ключовим виступає держава через символічну, мовну політику та політику пам'яті. Значну роль у функціонуванні держави як суб'єкта формування політичної ідентичності відіграють ЗМІ й система освіти.

На нашу думку, крім зазначених, до суб'єктів формування політичної ідентичності в сучасних реаліях можна віднести:

- політичні партії, вплив яких обумовлюється типом політичної і партійної систем, політичної кон'юнктури (в умовах неорганізованого, дикого політичного плюралізму часто виникає феномен «всеядних» партій, які мають широку соціальну базу за рахунок невизначеної партійної ідентичності);

- громадські організації і об'єднання, які можуть ініціювати публічне обговорення значимих тем та сюжетів, сприяти зміцненню чи послабленню орієнтирів політичної ідентичності, змінювати самоідентифікацію всередині громадських об'єднань;

- політична еліта, бізнес-еліта, які характеризуються гетерогенністю відносно оцінки політичної ідентичності, визначають ідеологічні і ціннісні основи національно-державної ідентичності;

- інтелектуали чи інтелектуальні спільноти (поняття «публічний інтелектуал» з'явилося у другій половині ХХ століття із змінами простору комунікації і потребою в особистостях вести суспільну дискусію, адресувати свої міркування широкій публіці, пропонуючи порядок денний) [3];

- етнічні і конфесійні спільноти, які закладають основу множинного характеру ідентичності, а також суперечать глобалізаційним процесам;

- регіональні еліти;

- мережеві спільноти, формуючи мережеву ідентичність, можуть впливати на політичну ідентифікацію; у якій мірі співпадають мережеві і політичні ідентичності, а також хто і як формує політичні ідентичності в Інтернеті – ці питання, на наш погляд, заслуговують окремої уваги науковців.

Принципове значення має не сам факт багатосуб'єктності при формуванні політичної ідентичності, а те, як складається взаємодія цих суб'єктів, чи здатні вони враховувати множинний характер ідентичності, побудувати діалог, полілог, скоректувати свої позиції під впливом інших, чи є їх конкуренція публічна, коректна чи прихована, яка набуває характер боротьби.

Політична психологія у структурі особистості виділяє три компоненти, які впливають на формування ідентичності: когнітивний, афективний і поведінковий. Враховуючи це, у політичній ідентичності людини можна спробувати виділити такі складові: розуміння політичних категорій, суспільного блага, політичних цінностей; самоідентифікація із суб'єктами політичного процесу, їх ідейними позиціями і розмежування з носіями інших ідейно-політичних поглядів та спільнот; емоційне сприйняття політичного життя; співвіднесення з політичними інститутами; розуміння політичного і ціннісного вибору та його реалізація через політичну участь.

Формування політичної ідентичності є, з одного боку результатом когнітивної роботи самої людини, яка пізнає особливості груп, що виникають у просторі політичних відмінностей і співвідносить себе з тими, хто є носієм схожих політичних рис і якостей. З іншого боку – людина не має повної свободи у виборі референтної спільноти, адже політична ідентичність включає проєкції різних складових соціальної ідентичності. У ситуації політизації означених складових людина залучається у процес реалізації інтересів представниками цих груп через вплив на політичну владу. Таким чином, механізми формування політичної ідентичності виступають як єдність об'єктивних чинників і умов, що сприяють груповому багатоманіттю в політиці, а також суб'єктивних зусиль людини, спрямованих на когнітивне опанування цього багатоманіття.

Одним з механізмів формування політичної ідентифікації науковці визначають політичну інституалізацію (створення нормативного порядку, який закріплює особливе положення кожної статусної групи у політичній ієрархії, визначає її характерні риси, найважливіші функції та умови входження до неї нових членів), яка закріплює політичні відмінності, мотивує людину слідувати нормам, що у результаті формує звичні моделі поведінки для людей, які займають одну й ту саму нішу у політичному просторі. Хабітуалізація нормативного порядку посилює почуття тотожності людини з тими, хто схожий з нею за функціями і роллю у політичній системі [2; 3].

Іншим механізмом політичної ідентифікації є політична комунікація, що дозволяє людям не лише формувати загальну картину світу й існуючих у ньому політичних відмінностей, але й коректувати свої уявлення про групи, які виникають у політичному просторі. Завдяки комунікації стає можливим акцентування значимості одних груп і формування на цій основі домінуючої ідентичності, інформування про появу нових політичних відмінностей і артикуляція групових інтересів, здатна актуалізувати у її представників почуття тотожності, співучасті і бажання включатися в активну боротьбу.

Синхронність у роботі цих механізмів забезпечує формування не лише сталих політичних груп, але чітко усвідомлених ідентичностей. У цьому випадку реалії політичного простору адекватно відображаються у свідомості і у людини, як правило, не виникає труднощів із самовизначенням у системі політичних відмінностей, навіть якщо політичні ідентичності не виражені яскраво, не є домінуючими і зазнають впливу більш сильних соціальних ідентичностей. Якщо виникає неузгодженість і розбалансованість окреслених механізмів, коли, наприклад, характер і зміст комунікації порушують звичні уявлення про політичні відмінності, можливі кризові явища у формуванні політичних ідентичностей. У цій ситуації під тиском нової інформації людина переосмислює своє положення у політичному просторі, переоцінює значимість груп, з якими себе ототожнювала. У результаті можуть виникнути ідентичності, які вимагають різних моделей поведінки. Як наслідок – або послаблення певної політичної ідентичності, або її руйнування чи заміна позитивного ставлення до групи на негативне. Такі зміни можуть викликати переструктування інтерсуб'єктного політичного простору, стати ґрунтом для конструювання нових відмінностей, які у подальшому здатні стати основою для виникнення нових груп і нових політичних ідентичностей.

Використана література:

1. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність : пастки ціннісних розмежувань [Текст] / Л. П. Нагорна. — К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. — 272с.
2. Панов П. В. Институты, идентичности, практики : теоретическая модель политического порядка [Текст] / П. В. Панов. — М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. — 230 с.
3. Политическая идентичность и политика идентичности [Текст] : [в 2 т.]. — Т. 2 : Идентичность и социально-политические изменения в XXI веке / [Отв. ред. И. С. Семененко]. — М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. — 471 с.
4. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність [Електронний ресурс] / Е. Сміт. — К. : Основи, 1994. — С. 10-27. — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/smith/smi02.htm>.

Остапенко М. А. *Политическая идентичность как синтезирующий концепт политической науки*

Анализируется проблема политической идентичности как определённого синтезирующего концепта, который раскрывает роль субъективного фактора в процессе включения индивида в систему политических отношений. В статье политическая идентичность исследуется как проекция национальной, этнической, религиозной, территориальной, региональной, гендерной, классовой и других составляющих социальной идентичности на политическую сферу. Отдельно рассмотрена сетевая идентичность как важная составляющая политической идентичности в условиях информационного общества. Также анализируются механизмы формирования политической идентичности – политическая институционализация и политическая коммуникация.

Ключевые слова: политическая идентичность, социальная идентичность, субъекты формирования политической идентичности, механизмы формирования политической идентичности.

Ostapenko M. *Political identity as synthesizing concept of political science*

The problem of political identity is analysed as certain synthesizing concept which exposes the role of «human factor» in the process of plugged of individual in the system of political relations. In the article a political identity is probed as an original projection national, ethical, religious, territorial, gendernoy, class and other constituents of social identity in a political sphere. Separately certainly network identity as important constituent of political identity at the terms of informative society. The mechanisms of forming of political identity are also analysed – political instituition and political communication.

Keywords: political identity, social identity, subjects of forming of political identity, mechanisms of forming of political identity.

УДК 323.21

Денисюк С. Г.

«СИНДРОМ СЬОГОДНІШНЬОГО ДНЯ» ЯК ХАРАКТЕРНА ОЗНАКА СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Проаналізовано стан і особливості сучасної політичної свідомості українців. Визначено об'єктивні і суб'єктивні чинники її формування. Акцентовано увагу на вагомій ролі економічної і політичної кризи, недовіри до політиків, які негативно позначаються на політичній свідомості громадян України. Обґрунтовано існування такої ознаки політичної свідомості українців, як «синдром сьогоденного дня», який являє собою захисну реакцію свідомості на негативні явища і процеси, що відбуваються у політичній системі